

TÜRK KATILIM BANKALARININ FON KAYNAKLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE BU BANKALARIN KLASİK BANKALARLA İLİŞKİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA¹

Mustafa Emin GÜL *

Talip TORUN**

Cüneyt DUMRUL***

ÖZ

Katılım bankalarının kullandıkları yöntemler gereği faiz oranı riskine maruz kalmadıkları düşünülebilir. Ancak ikili bankacılık sisteminde aynı iktisadi çevre ve benzer müşteri profili nedeniyle faizsiz bankalar diğer risklerle birlikte faiz oranı riskine de maruz kalmaktadır. Bu nedenle klasik bankalarla rekabet halinde olan faizsiz bankalar kâr payı oranlarını faiz oranlarına yakın tutmaya çalışır. Bu çalışmada Türkiye’de katılım bankalarının fon kaynaklarının belirleyicileri 2005-2013 dönemi için Johansen eş-bütünleşme yöntemi ile analiz edilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, faiz oranı ve kâr payı oranı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca hem kâr payının hem de faiz oranının katılım bankalarının katılım fonlarını etkilediği sonucuna da ulaşılmıştır. Bu bulgu katılım bankaları ile klasik bankalar arasında bir etkileşim olduğunu ima etmektedir.

Anahtar Kavramlar: Katılım Bankacılığı, Faiz Oranı, Kâr Payı Oran.

AN APPLICATION ON THE DETERMINANTS OF TURKISH PARTICIPATORY BANKS' FUNDING SOURCES AND THE RELATIONSHIP OF THESE BANKS WITH CONVENTIONAL BANKS

ABSTRACT

Participation banks seem to be free from interest rate risk because of the methods they use. However, participation banks, along with other risks, are subject to interest rate risks, because of dual banking system and customer profile similarity. Thus, participation banks that are in competition with classic banks, try and keep their premiums close to other banks' interest rates. In this study, the determinants of Turkish participatory banks' funding sources were analyzed with Johansen cointegration analysis between 2005 to 2013. According to the information based on the study, a positive relation has been detected from interest rates towards profit rates. Furthermore, it is found that both premium rates and interest rates affect the participation fund volume of participatory banks. These findings imply that there is interaction between participatory banks and classic banks.

Keywords: Participatory Banking, Interest Rate, Profit Rate.

¹ Bu çalışma Erciyes Üniversitesi SBE’nde yapılan "Faizsiz Bankacılıkta Risklere Karşı Aktif Ve Pasif Yönetimi: Türkiye Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama" adlı Yüksek Lisans Tezinden yararlanılarak yapılmıştır.

* Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü.

*** Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

Makalenin kabul tarihi: Kasım 2017.

GİRİŞ

Kalkınma süreci içindeki gelişmekte olan ülkelerin önlerindeki en önemli sorunlardan biri tasarrufların yetersiz olmasıdır. Tasarruf açığının ise iktisadî ve sosyal nedenleri bulunmaktadır. İslâm inancının hâkim olduğu ülkelerde tasarruf açığının bir nedeni de faize ilişkin olumsuz bakıştır. İslâmî literatürde faiz borçludan vade sonunda borcuna karşılık alınan fazlalık olarak tanımlanmış ve bu fark yasaklanmıştır. Böylesi bir durumda, verilen borç paradan daha fazla bir para istenmesi haram kabul edilmiştir. Günümüz bankacılık sistemi de faiz üzerine kurulu bir düzendir. Bu yüzden faize karşı olumsuz bakış açısı olan insanlar tasarruflarını bankalarda değerlendirmeyi tercih etmemektedirler. Bu insanların ihtiyaçlarına mukabil İslâmî prensiplere uygun ve faizsiz çalışan bankalar kurulmuştur. Faizsiz bankacılık, İslâmî prensiplere uygun bir şekilde fon toplatarak bunları ihtiyaç sahiplerine kullandıran bir finansal aracılık türüdür. Bu bankacılığı klasik bankacılıktan ayıran en önemli özellik kullanılan yöntemlerin İslâmî prensiplerle uyumlu olmasıdır.

Türkiye’de faizsiz bankacılık Katılım Bankacılığı adı altında faaliyet göstermektedir. Türkiye’deki Katılım Bankaları “cari hesap” ve faizsiz bankacılıkta “yatırım hesabı” denilen katılma hesabı aracılığıyla fon toplayan ve topladığı fonları, bireysel finansman, kurumsal finansman, finansal kiralama ve proje bazında kâr – zarar ortaklığı gibi yöntemlerle kullandıran kurumlardır. Katılım bankaları temel bankacılık faaliyetlerinde klasik bankalar ile benzer fonksiyonları yerine getirmektedirler. Ancak bu kurumların İslâm’a göre yasak faaliyetlerden uzak durarak klasik bankalardan farklılaştığı iddia edilebilir.

Birçok alanda klasik bankalardan farklılaşan katılım bankaları faaliyetleri gereği aynı risklere farklı düzeyde maruz kalmaktadırlar. Klasik bankalar ile rekabet ve etkileşim halinde olan katılım bankaları, genel iktisadî politikalarından ve makroekonomik değişkenlerden klasik bankalar gibi etkilenmektedirler. Bu nedenle yapılan uygulamalı çalışmalarda faiz ile kâr payı arasında bir ilişki bulunmakta ve faizsiz çalışan bankaların da piyasada geçerli olan faiz oranlarından etkilendikleri iddia edilmektedir. Teorik ve uygulamalı literatürden yola çıkılarak bu çalışmanın temel hipotezi katılım bankalarının klasik bankalar ile etkileşiminin olduğudur. Bu hipotezi değerlendirmek için çalışmada katılım bankalarının faiz oranına karşı duyarlılıklarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Belirtilen amacı gerçekleştirmek için faizsiz bankacılık Türkiye’deki uygulaması itibarıyla ele alınmış, Türkiye’deki katılım bankalarının fon kaynaklarını belirleyen faktörler ile bankacılık kesiminde geçerli olan faiz oranlarından ne yönde ve ne kadar etkilendiklerini analiz eden bir uygulama yapılmıştır. Uygulamada katılım bankalarının katılım fonu hacmini etkileyen değişkenlerden kâr payı oranı, klasik bankaların mevduat faiz oranları ve enflasyon incelenmektedir. Çalışmanın literatür açısından önemi serilerdeki kırılmaları dikkate alan birim kök testlerinin uygulanması ve bu surette değişkenler üzerindeki politika etkinliğinin de daha doğru bir şekilde tespit edilebilmesidir.

I. FAİZSİZ BANKACILIK VE TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI

Bankaların en önemli fonksiyonu para transferinde aracılık yapmaktır. Bankalar gelirlerini, bu transferlerden aldığı işlem ücretlerinden ve topladığı kredileri kullandırma karşılığında aldıkları faizden elde ederler. Bankalar mevduatın nereden geldiğiyle ilgilenmedikleri gibi, bu mevduatın kim tarafından ve hangi amaçla kredi olarak alındığına da bakmazlar. Bankaların küçük tasarrufları toplayarak ekonomiye kazandırması iktisadî kalkınma için çok önemlidir. Ancak toplanan bu fonlar para piyasası yerine mal piyasasına girmediği, yani üretim ve hizmete dönüşmediği zaman hiçbir sektöre faydası yoktur. Faizsiz bankacılığı klasik bankacılıktan ayıran yönü her para hareketinin bir hizmet veya mal alımı karşılığı olmasından ileri gelmektedir. Bir diğer temel fark ise faiz yerine kâr payı ile işlemlerin yapılmasıdır.

İslamiyette faiz, ödünç verilen bir malın geri alınırken aynı miktar yerine daha fazla alınması sonucunda oluşan artık maldır. Yani borç alan kişinin aldığı borca karşılık yaptığı fazla ödemeler faiz olarak adlandırılmaktadır. İslamiyet parayı para karşılığında, altını altın karşılığında satmayı yasaklamış ancak altını para karşılığında veya ticari bir malı para karşılığında satmayı, bu ticaretten kâr edebilmeyi ve ödeme vadesine göre farklı fiyatlamayı serbest bırakmıştır. Bu nedenle katılım bankaları kredi vermek yerine kredi isteyen kişinin ihtiyacı olan malı kendisi alıp vadeli satarak ticaret yapmaktadır. Faizsiz bankacılık klasik bankacılıktan hem fon toplamada hem de fon kullandırmada farklılık göstermekle birlikte katılım bankaları faizle ilgisi olmayan tüm bankacılık ürün ve hizmetlerini de sunmaktadırlar.

A. KATILIM BANKACILIĞINDA FON TOPLAMA VE FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Katılım bankacılığının cari hesap ve yatırım hesabı olmak üzere iki fon toplama kaynağı vardır. Cari hesap klasik bankalardaki vadesiz mevduat hesabına karşılık gelmekte ve Türk Lirası veya yabancı para cinsinden olabilmektedir. Mevduat sahibi istediği anda mevduatının bir kısmını veya tamamını geri çekebilmektedir. Ancak hesap sahibine kâr payı gibi herhangi bir bedel ödenmemektedir. Yatırım hesabı ise bu hesaba yatırılan fonların işletilmesinden doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilme-yen hesaplardır (Erdem, 2010: 237-238). Bu hesap hem faizsiz bankaların hem diğer bankaların en önemli fon toplama hesabıdır. Vadeli mevduat hesabında, mudilere yatırdıkları para karşılığında belirli bir oranda faiz ödemesi yapılabilir. Ancak faizsiz bankacılıkta hesap sahibine herhangi bir getiri sözü verilmediği gibi, anaparanın da aynen geri ödeneceği garanti edilmemektedir.

Faizsiz bankalar cari ve yatırım hesaplarında topladıkları fonları çeşitli yöntemlerle kredi olarak kullandırmaktadır. Kâr – zarar ortaklığı esasına göre verilen bu krediler, kredinin kullanım alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri mudaraba (emek-sermaye şirketi), muşaraka (şirket-ül inan), murabaha (kârlı satış), İcâra ve sukuk olarak sıralanabilir.

Taraflardan birinin sermayesini, diğerinin emeğini ortaya koyarak kurdukları bir ortaklık türü olan mudaraba; sermayesi olmayan ancak bir projesi veya yeteneği olan birinin yapacağı yatırımı finanse etmek amacıyla kullanılır. Bu yönüyle daha çok risk sermayesine benzemektedir. Mudarabada kârın hangi oranda paylaşılacağı sözleşmeyle belirlenir. Bu konuda herhangi bir kısıtlama getirilmezken kârın paylaşımı taraflar arasındaki pazarlığa bırakılmıştır. Ancak zarar olursa ortaklığa sermaye koyan taraf zararı karşılar ve emeğini ortaya koyanın zararı ise zamanını ve emeğini boşa harcamış olmasıdır (Akın, 1986: 125).

Arapça “şerik” kelimesinin türetilmesinden oluşan ve ortaklık anlamına gelen muşaraka iktisadî faaliyet yürütmek için kurulan bir kâr – zarar ortaklığıdır. Bu ortaklığın mudarabadan farkı ortakların farklı miktarlarda sermaye koyarak ortaklığa dâhil olabilmeleridir. Bu ortaklık türünde iki veya daha fazla ortak bulunabilir. Ortakların sayısında herhangi bir sınırlamaya gidilmezken elde edilecek kâr tarafların sözleşmede belirledikleri sermayeden bağımsız bir kâr oranıdır. Ancak mudarabada olduğu gibi zarardan yalnızca sermaye etkilenir. Yani ortaklar kârı istedikleri oranda paylaşabilirken, zararı koydukları sermayeyle orantılı şekilde üstlenirler.

Murabaha katılım bankalarının en çok kullandığı yöntem olup bir varlığı peşin alıp, peşin fiyatı üzerine kârını ekleyerek vadeli olarak sattığı bir uygulamadır. Murabaha ticaret ve sanayi kuruluşlarının hammadde, makine, teçhizat ve her türlü işletme malzemesi ihtiyaçlarının faizsiz banka tarafından iç ya da dış piyasadan karşılanarak vadeli satılmasıdır (Yeşilyaprak, 2012: 24). Böylece iş yapmak için gerekli olan araçları yeterli nakde sahip olmadığı için alamayan işletme sahibi veya bireysel yatırımcılar gerekli fon ihtiyacını karşılamaktadır.

Kelime anlamı kiralamak olan icâra ise, son zamanlarda işletmelerin sıkça başvurduğu faizsiz finansman yöntemidir. Kiralamaya konu olan mal bina, arsa, taşıt, makine ve ekipman olabileceği gibi işletme için gerekli olan her türlü demirbaş ve paket yazılım programları olabilmektedir. Burada işletmenin üretim veya faaliyetlerinin devamı için gerekli olan mal, banka tarafından satın alınarak işletmeye kiralanmaktadır. İşletme de bu kiralama karşısında bankaya kira ödemektedir. Bankaya ödenen kira bedelinin belirlenmesinde amortisman giderleri dikkate alınmaktadır. Amortisman giderleri karşılandıktan sonra belirli bir kâr payı eklenerek kira bedeli belirlenmektedir (Yeşilyaprak, 2012: 33). Kira bedeli, nihayetinde ticarî bir faaliyet olan icarada piyasa şartlarına göre belirlenir.

Faizsiz bono olarak bilinen sukuk ise finansal kaynak toplamak için kullanılan varlığa veya gelire dayalı menkul kıymettir. Sukukta yer alan hak sadece nakit akışı değil aynı zamanda mülkiyet hakkıdır (Yeşilyaprak, 2012: 38). Varlığa dayalı bir senet olan sukuk, borç olarak alınan paraya dayanan tahvilden belirtilen yönüyle farklılaşmaktadır. Bununla birlikte tahvilde olduğu gibi bir gelir garantisi de yoktur. Sukuk sahiplik noktasında hisse senedine benzemektedir. Ancak hisse senedinde ortaklık belli bir süre ile sınırlandırılmadığı halde sukukta varlık üzerindeki sahiplik hakkı önceden belirlenmiş bir süre ile sınırlandırılmaktadır (Yılmaz, 2014: 83).

B. TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI

Türkiye'de Katılım Bankaları faizsiz bankacılık esaslarına uygun olarak finansman ve bankacılık hizmetlerini sunan kurumlardır. 1975 yılında İslâm Kalkınma Bankasının kurulmasıyla başlayan faizsiz bankacılığın temeli ülkemizde 1983 yılında Özel Finans Kurumu ismiyle atılmıştır. 2005 yılına kadar bu isimle faaliyetlerine devam eden Özel Finans Kurumları 2005 yılında 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na tâbî tutulmuş ve isimlerini Katılım Bankası olarak değiştirmişlerdir.

1983 yılında yasal zemini hazırlanan Özel Finans Kurumları ilk kez 1985 yılında Albaraka Türk ve Faysal Finans ile uygulamaya konulmuştur. Daha sonra Kuveyt Türk ve Anadolu Finans sektöre adım atmış ve bu kurumları İhlas Finans ve Asya Finans takip etmiştir. 2005 yılında katılım bankası adını alan bu özel finans kurumlarının bir kısmı birleşme veya iflaslar nedeniyle günümüze kadar varlığını sürdürememiştir. 2017 itibariyle Türkiye'de 5 Katılım Bankası faaliyet göstermektedir. Bu bankalar Türkiye Finans Katılım Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım Bankasıdır.

II. KATILIM BANKALARININ KLASİK BANKALAR İLE ETKİLEŞİMİNE DAİR BİR UYGULAMA

A. UYGULAMALI LİTERATÜR

Bu bölümde faizsiz bankacılığın faiz oranı riskini konu alan çalışmalar yöntem ve sonuçlarıyla değerlendirilmiştir. Ele alınan ilk çalışma olan ve faiz oranının faizsiz bankalara olan etkisinin araştırıldığı Haron ve Shanmugam (1995)'de faiz oranı ile faizsiz bankaların mevduatı arasında bir bağlantı kurulmuş, Pearson korelasyon analizi ve otoregresif modeller kullanılarak değişkenler arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, getiri ile mevduat arasında pozitif bir ilişki bulunmuş ve hem klasik bankalar için hem de faizsiz bankalar için mevduat ile mevduata verilen kâr payı veya faiz arasında iddia edilen ilişkinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Rosly (1999)'da faizsiz bankacılıktaki kâr payının faiz oranları gibi kısa vadede değişkenliğinin fazla olmamasından dolayı faizsiz bankaların faiz oranı riskine maruz kaldıkları iddia edilmektedir. Çalışmada faiz oranının insanları tasarrufa yönelttiği ve bu nedenle faiz oranlarındaki değişmelerin bankaların mevduatlarını etkilediği ileri sürülmekte ve aynı durumun faizsiz bankalar için de geçerli olduğu savunulmaktadır. İkili bankacılık sistemlerinde faizsiz bankalar ile klasik bankaların mevduatlarının getiri oranlarının bankalar arasındaki rekabeti etkileyen bir unsur olduğu belirtilmekte ve hangi bankacılık sisteminin getirisi daha yüksekse o bankaların mevduatlarında artış olacağı belirtilmektedir.

Faiz oranının faizsiz bankaların mevduatına ve kâr payına etkisinin araştırıldığı Haron ve Ahmad (2000)'de faiz oranı ve tasarruf arasında bir ilişki olduğundan insanları tasarrufa yöneltmek için yüksek faiz veya kâr payı verilmesi gerektiği iddia edilerek uyarlayıcı beklentiler varsayımı altında faiz oranının kâr payı oranına etkisi test edilmiştir. Çalışmada faizsiz bankacılık ve klasik bankacılık arasında fon toplama rekabetinden dolayı faiz oranı ve kâr payı oranının

birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada klasik bankaların faiz oranı ile faizsiz bankaların mevduatı arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiş ve faiz oranındaki artışın faizsiz bankaların mevduatında düşüşe neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu çalışma faizsiz çalışan bankaların da faiz riskiyle karşılaşabileceği; ayrıca, değişen faiz oranlarına karşı bankalarda faiz artırımına gidilirken faizsiz bankaların geleceğe yönelik kâr payı taahhüdünde bulunamamalarının faizsiz bankacılık açısından risk teşkil ettiği sonucuna da ulaşılmıştır.

Schaik (2001)'de faizsiz bankacılığın felsefesi ve uygulamaları değerlendirilmiştir. Çalışmada faizin yasaklandığı ve faiz yerine kâr-zarar ortaklığının uygulandığı bir sistemin klasik bankalara bir alternatif oluşturacak yapıda olmadığı; başka bir deyişle, faizsiz bankacılığın klasik bankacılık sistemiyle rekabet edebilecek kadar etkinliğinin olmadığı iddia edilmektedir. Çalışmada kâr-zarar ortaklığının esas olduğu bir sistemde faizsiz bankalar tarafından riskten kaçınmak adına daha çok murabaha yönteminin kullanıldığı ve bundan dolayı klasik bankalarla bu kurumların rekabet edemediği iddia edilmektedir.

Bacha (2004)'de hem faizle çalışan klasik bankaların hem de faizsiz çalışan bankaların bulunduğu Malezya bankacılık sisteminde faiz oranındaki değişimlerin faizsiz bankacılık üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada Bank Negara Malaysia'nın 1994-2003 yılları arasındaki üçer aylık kâr payı oranları ile toplam mevduat oranları ve klasik bankaların üçer aylık ortalama faiz oranları ile yine ortalama toplam mevduatları iki hipotez ile test edilmiştir. Bu hipotezlerden ilki "faiz oranı ile kâr payı arasında bir ilişki vardır", diğeri de "faiz oranları faizsiz bankaların mevduatlarını ve kâr payı oranlarını etkilemektedir" şeklinde ifade edilmiştir. Bu iki hipotezi test etmek için Pearson korelasyon ve en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Belirtilen hipotezleri test etmek için de Granger nedensellik testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda faiz ile kâr payı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve faiz oranının kâr payı oranını etkilediği sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde faizlerin hem kâr payı oranını hem de faizsiz bankaların mevduatlarını etkilediği sonucuna da ulaşılmıştır.

How, Karim ve Verhoven (2005)'de ikili banka sisteminde faizsiz bankalar için en önemli risklerin kredi riski, faiz oranı riski ve likidite riski olduğu belirtilmektedir. Çalışmada Malezya'daki klasik ve faizsiz bankalar karşılaştırılmış ve Malezya için faizsiz bankaların kredi ve likidite riskinin düşük; ancak, faiz oranı riskinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca banka büyüklüğünün karşılaşılan riskler üzerinde etkili olduğu ve faizsiz bankaların faiz oranı riskini yönetme konusunda daha fazla dikkat etmesi gerektiği belirtilmiştir.

Malezya'daki klasik ve faizsiz bankaların mevduatları üzerine ekonometrik bir analiz yapıldığı Yusoff ve Wilson (2005)'de 1983-2001 arası yıllık veriler kullanılarak GSMH, faiz oranı ve kâr payı oranının klasik ve faizsiz bankaların mevduatlarına etkisi araştırılmıştır. Yapılan analizler neticesinde her iki banka türünün mevduatlarının GSMH, faiz oranı ve kâr payı oranlarından etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmaya göre, GSMH'nin klasik bankaların mevduatına etkisi daha fazla iken, faizsiz bankaların mevduatı daha az etkilenmektedir. Çalışmada mevduatlardaki artışın bankanın performansı ve mevduat sahibine

getirisi ile ilişkili olduğu tespit edilmiş; ancak, faiz oranlarının faizsiz bankaların mevduatına bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Khan ve Ahmed (2007)'de faizsiz bankaların karşılaştıkları riskler ve bu risklerin nasıl yönetileceği incelenmiş ve faizsiz bankaların riske maruz kalma konusunda klasik bankalardan farklı olmadıkları, hatta daha fazla riskle karşılaştıkları; ancak, bu risklerin yönetilmesi konusunda farklı yöntemlerin uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür. Çalışmada faizsiz bankalar için yönetilmesi gereken risklerin bu bankaların kârlılığını ve likiditesini etkileyeceği belirtilmektedir.

Kader ve Leong (2009)'da, faiz oranlarındaki değişimin faizsiz bankalara etkileri araştırılmıştır. Çalışmada faizli ve faizsiz bankaların bulunduğu bir finansal sistemde faiz oranlarındaki değişimin faizsiz bankacılığa olan talepte değişikliğe neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada birim kök testi, eşbütünleşme, VAR analizi ve Granger nedensellik testleri uygulanmıştır. Bu çalışmada veri olarak 1999'dan 2007'ye kadar aylık mevduat faiz oranı ile hem klasik bankaların hem de faizsiz bankaların mevduat miktarları kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda mevduat faiz oranının hem klasik bankaların hem de faizsiz bankaların mevduatlarını etkilediği görülmüştür. Faiz konusunda hassas olmayan insanların değişen faiz oranına göre pozisyon aldıkları, faiz oranlarının kâr payından fazla olması durumunda faizsiz bankalardan faizle çalışan bankalara geçtikleri; faiz oranının kâr payı oranından düşük olduğu durumda da faizsiz bankalara yöneldikleri görülmüştür. Sonuç olarak müşterilerin kâr odaklı olmasından dolayı ikili sistemde (faizli ve faizsiz çalışan bankaların bulunduğu sistemde) faizsiz bankacılığın da faiz oranı riskine maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kassim vd. (2009)'da ise, para politikalarının ikili bankacılık sisteminde faizsiz ve klasik bankalara etkileri araştırılmıştır. Özellikle faiz oranının her iki banka türünün mevduatlarına olan etkisinin incelendiği çalışmada faiz oranının klasik bankaların mevduatını etkilediği gibi faizsiz bankaların da mevduatını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçla, faizsiz bankaların da faiz oranı riskine maruz kalabildiği ve faiz oranının yönetilmesi gereken bir risk olduğu belirtilmiştir.

Global perspektiften klasik ve faizsiz bankaların rekabet durumlarının incelendiği Ariss (2010)'da bankaların pazar gücü ile kârlılığı arasında ilişki kurularak büyük bankaların mevduat ve kredi kullandırmada diğer bankalardan üstün olduğu iddia edilmiştir. Yapılan çalışmada faizsiz bankaların yeterince rekabet gücüne sahip olmadığı; ancak, faizsiz bankaların varlık yapısı ve sermaye yapısı bakımından klasik bankalardan daha güvenli olduğu savunulmuştur. Çalışmada faizsiz bankaların klasik bankalarla rekabet edebilmesi için, klasik bankaların mevduatlara verdiği faiz oranı kadar mudilerine kâr payı verebilmesi gerektiği; aksi takdirde, faizsiz bankaların rekabet gücünün azalacağı ifade edilmektedir.

Faizsiz bankaların klasik bankalar ile rekabet edebilirliği için yüksek kâr payı ödemesi gerekmektedir. Yüksek kâr payı için de faizsiz bankaların klasik bankalardan daha etkin olması icap etmektedir. Türkiye'deki katılım bankaları ile klasik bankaların performansının ve etkinliğinin araştırıldığı Arslan ve Ergeç (2010)'da katılım bankalarının toplam sektör içindeki payının düşük olduğu;

ancak, klasik bankalardan daha yüksek performans göstererek sektördeki paylarını artırdıkları belirtilmektedir. Arslan ve Ergeç (2010)'da elde edilen bulgular faizsiz bankaların klasik bankalara göre daha küçük ölçekli bankalar olması nedeniyle yeterince rekabet gücüne sahip olmadıkları; ancak, faizsiz bankaların varlık yapısı ve sermaye yapısı bakımından klasik bankalardan daha güvenli olduğunun iddia edildiği Ariss (2010) ile paralellik göstermektedir.

Her ne kadar faizsiz bankaların performans ve etkinlik bakımından klasik bankalardan daha iyi olduğu iddia edilse de, 1997 Asya Krizi ve 2008 finansal krizini de kapsayan 1997-2009 dönemi verileri kullanılarak krizlerin, Malezya'daki faizsiz bankalara etkisinin araştırıldığı Kassim ve Majid (2010)'da, hem klasik bankaları hem de faizsiz bankaları etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Faizsiz bankaların her ne kadar faizsiz olduğu ve bu yüzden faiz kaynaklı krizlerden etkilenmeyeceği söyleneceği de, klasik bankaları etkileyen makroekonomik değişkenlerin faizsiz bankaları da etkilediği görülmektedir. Böylelikle klasik bankalar için risk teşkil eden unsurların aynı sektörde yer alan faizsiz bankaları da etkileyeceği iddia edilmektedir.

Kassim ve Zainol (2010)'da faiz oranlarındaki değişmelerin kâr payı oranı ile klasik ve faizsiz bankaların mevduatına etkileri araştırılmıştır. 1998-2007 yılları arasındaki faizsiz bankaların kâr payı oranı ile mevduat miktarını ve faiz oranı ile klasik bankaların mevduat miktarını içeren veriler VAR analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda faizsiz bankaların faiz oranı riski ile karşı karşıya kaldıkları, ikili bankacılık sisteminde insanların banka seçiminde öncelikli olarak getiriye dikkat ettikleri; dolayısıyla, faiz oranlarındaki değişmelerin faizsiz bankaların mevduatını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Adebola (2011)'de ise, ikili bankacılık sisteminin uygulandığı Malezya'da faiz oranlarının, üretim endeksinin, fiyat endeksinin ve borsa endeksinin faizsiz bankalara etkileri araştırılmıştır. Sınır testi yaklaşımı ile Granger nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmada, değişkenler arasında uzun dönem ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre faiz oranının faizsiz bankaların finansmanını etkilediği belirtilmektedir.

Ergeç ve Arslan (2013)'de, Türkiye'deki katılım bankalarının faiz oranındaki değişmelerden ne yönde etkilendiği araştırılmıştır. 2005:12 – 2009:6 dönemini kapsayan faiz oranı, kâr payı oranı, hem klasik bankaların hem de katılım bankalarının mevduat ve kredi miktarları VAR ve vektör hata düzeltme modeliyle (VECM) teste tabi tutulmuş ve elde edilen sonuçlara göre faiz oranlarındaki değişmelerin hem klasik bankaların mevduat ve kredilerini hem de katılım bankalarının mevduat ve kredilerini etkilediği görülmüştür.

Faizsiz bankacılıkla ilgili yapılan uygulamalı çalışmalardan çıkartılabilecek temel sonuç, ikili bankacılık sistemlerinde faizsiz bankaların klasik bankalar ile rekabet ve etkileşim halinde olduğudur. Ayrıca genel iktisadî politikalarından ve makroekonomik değişkenlerden etkilenen faizsiz bankalar, klasik bankalarla aynı risklere maruz kalmaktadır. Bu çalışmalarda faiz ile kâr payı arasında bir ilişki tespit edilmekte ve dolayısıyla faizsiz bankaların da faizden etkilendiği iddia edilmektedir.

B. VERİLER VE MODELLER

Katılım bankalarında faiz oranı riskini açıklamak amacıyla ilgili literatürden yararlanılarak Tablo 1’de yer alan değişkenler seçilmiştir. Literatürde yer alan çalışmaların birçoğunda faiz oranı – kâr payı, faiz oranı – mevduat miktarı veya makroekonomik değişkenler – mevduat miktarı ilişkileri incelenmiştir. Türkiye’deki katılım bankaları için faiz oranı – kâr payı – mevduat ilişkisinin incelendiği bu çalışmada klasik bankaların mevduat faiz oranlarının katılım bankalarının kâr payına ve mevduat miktarına etkisi analiz edilmiştir. Ayrıca makro ekonomik değişkenlerden TÜFE oranları modellerde kullanılmıştır. TÜFE’nin modellerde kullanılma sebebi, Fisher denklemi itibariyle fiyat hareketlerinin kâr payının ve faiz oranlarının reel getirilerini belirlemesidir. Tablo 1’de yer alan tüm veriler Ocak 2005 ve Mart 2013 dönemlerini kapsayan aylık frekanstaki serilerdir.

Tablo 1: Uygulamada Kullanılan Verilerle İlgili Bilgiler

Verinin Adı	Verinin Kısaltması	Verinin Açıklaması	Verinin Kaynağı
Ortalama Kâr Payı Oranları	<i>KP</i>	Bir yıllık mevduata verilen kâr payı	<i>TKBB</i>
Ortalama Mevduat Faiz Oranları	<i>BANKFAİZ</i>	Bir yıllık mevduata verilen faiz oranı	<i>TCMB-EVDS</i>
Tüketici Fiyat Endeksi	<i>TUFE</i>	Yıllık değişim (bir önceki yılın aynı aynaya göre yüzde değişim)	<i>TUİK</i>
Katılım Bankaları Mevduatı	<i>KBMEVD</i>	Aylık mevduat miktarı	<i>TCMB-EVDS</i>
Ticari Bankaların Mevduatı	<i>TBMEVD</i>	Aylık mevduat miktarı	<i>TCMB-EVDS</i>

Not: TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, TCMB-EVDS: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Verilere iki dönüşüm işlemi uygulanmıştır. Bunlardan birincisi verilerin aylık frekansta olmaları nedeniyle öncelikle mevsimsellikten arındırılma işlemidir. Mevsimsellikten arındırma işlemi hareketli ortalama yöntemi ve toplamsal metot ile yapılmıştır. İkinci dönüştürme işlemi de verilerin logaritmasının alınmasıdır. Böylece tahmin edilen katsayılardan hareketle esneklik değerlerinin elde edilme olanağı sağlanacaktır. Modellerde ve grafiklerde kullanılan ve yukarıdaki tabloda da yer alan değişkenlerin kısaltmaları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Analizlerde Ele Alınan Verilere Uygulanan Dönüşümler ve Analizlerdeki Kısaltmaları

Verinin Adı	Verinin Kısaltması
Ortalama Kâr Payı Oranlarının Mevsimsellikten Arındırılmış ve Logaritmik Dönüşümü	LKPSA
Ortalama Mevduat Faiz Oranlarının Mevsimsellikten Arındırılmış ve Logaritmik Dönüşümü	LBANKFAİZSA
TUFE Oranlarının Mevsimsellikten Arındırılmış ve Logaritmik Dönüşümü	LTUFESA
Katılım Bankaları Mevduatının Mevsimsellikten Arındırılmış ve Logaritmik Dönüşümü	LKBMEVDSA
Ticari Bankaların Mevduatının Mevsimsellikten Arındırılmış Dönüşümü	LTBMEVDSA
LKPSA-LTUFESA	LKPSALTUFESA
LBANKFAİZSA-LTUFESA	LBANKFAİZSALTUFESA
LKPSA-LBANKFAİZSA	LKPSALBANKFAİZSA

Tablo 1 ve Tablo 2'deki verilerden hareketle tahmin edilmeye çalışılan modeller aşağıdaki gibidir:

$$LBANKFAİZS A = f(LKPSA) \quad (1)$$

$$LKPSA = f(LBANKFAİZS A) \quad (2)$$

$$LKBMEVDSA = f(LKPSA) \quad (3)$$

$$LKBMEVDSA = f(LKPSA - LTUFESA) \quad (4)$$

$$LKBMEVDSA = f(LBANKFAİZS A - LTUFESA) \quad (5)$$

$$LKBMEVDSA = f(LBANKFAİZS A) \quad (6)$$

$$LKBMEVDSA = f(LKPSA - LBANKFAİZS A) \quad (7)$$

Bu çalışmada temel olarak katılım bankalarının faiz riskine karşı duyarlılığı araştırılmaktadır. Katılım bankalarının mevduatlarını etkileyen temel unsurun kâr payı oranı olduğu varsayılabilir. Ancak kâr payı oranı tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Faizli ve faizsiz bankaların birlikte yer aldığı ikili sistemlerde katılım bankalarının mevduatlarını, klasik bankalarla olan rekabet güçleri de etkilemektedir. Klasik bankalar mevduatlarına muayyen bir faiz ödemesinde bulunurken, katılım bankaları da önceden belli olmayan; ancak, dönem sonunda değişen bir kâr payı ödemesinde bulunurlar. Ayrıca kâr payı oranında olduğu gibi klasik bankalar için faiz oranları da tek başına klasik bankaların mevduatlarında değişmeye neden olmayabilir. Burada mudiler bankaların verdiği kâr payını ve faizi hem birbiriyile hem de enflasyonla kıyaslarlar.

Bu çerçevede 1 ve 2 numaralı modellerde faiz ve kâr payı oranları arasındaki ilişki araştırılmaktadır. 3 numaralı modelde ise, katılım bankalarının mevduatlara vermiş olduğu kâr payı oranlarının katılım bankalarının mevduatlarına etkisi araştırılmaktadır. 6 numaralı modelde faiz ile kâr payı arasındaki ilişkiye göre klasik bankaların mevduatlarına verdiği faiz oranının katılım bankalarının

mevduatına bir etkisinin olduğu düşünülmekte ve bu bağlamda faiz oranlarının katılım bankalarının mevduatlarına olan etkisine bakılmaktadır. 4 ve 5 numaralı modellerde hem kâr payının hem de faiz oranlarının enflasyondan farkı alınarak; bu farkın yani reel getirinin katılım bankalarının mevduatlarına olan etkisi araştırılmaktadır. 7 numaralı model çalışmanın ana modelidir.

3 numaralı modelde değişkenler arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir; ancak, bu ilişkinin 1 numaralı modelde ilişki olmadığı dönemlerde pozitif olmayacağı öne sürülmektedir. Bu durumda 7 numaralı modele bakarak faiz oranı ile kâr payı oranı arasındaki ilişkiyi bozacak şekilde bir farkın katılım bankalarının mevduatını nasıl etkilediği araştırılmaktadır. Kâr payı oranının faiz oranından fazla olduğu veya kâr payı ile faiz oranı arasındaki ilişkinin kâr payı lehine değiştiği durumda, katılım bankalarının mevduatlarında pozitif bir değişme beklenmektedir. Bu modelle de böyle bir durumdaki değişme ölçülmektedir. Belirtilen durum katılım bankalarının lehine bir durum iken aksi durumda; yani, faiz oranı ile kâr payı arasındaki ilişkinin faiz oranı lehine değiştiği durumda, katılım bankalarının mevduatlarında negatif bir değişme beklenmektedir. Söz konusu durum da katılım bankalarının faiz oranına karşı duyarlılığını; dolayısıyla, faiz oranı riskine maruz kalacaklarını göstermektedir.

C. METODOLOJİ

Bu çalışmanın temel analiz yöntemi Johansen eş-bütünleşme metodolojisi-dir. Bu metodoloji çalışmanın hipotezini sınamada; yani, her iki finansal aracılık türünün birbirinin aynısı veya farklı olup olmadığını tespit etmede daha uygun olmasıdır. Ancak daha sonraki çalışmalarda değişkenlerin durağanlık koşulları itibariyle de çok değişkenli bir yapısal VAR modeli ve buna bağlı bir VECM tahmini araştırılabilir.

Uygulama kısmında ilk olarak verilerin birim köke sahip olup olmadıkları değerlendirilecektir. Birim kökün varlığına ilişkin olarak serilerde yapılacak ilk test Geliştirilmiş Dickey-Fuller testidir. Bir (Y_t) zaman serisi için GDF testinde kullanılacak denklemler sabitli-trendsiz ve sabitli-deterministik trendli versiyonları sırasıyla (8) ve (9) numaralı denklemlerde gösterildiği gibidir (Enders, 1995; Asteriou ve Hall, 2007).

$$\Delta Y_t = \beta + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \phi_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (8)$$

$$\Delta Y_t = \beta + \alpha T + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^n \phi_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (9)$$

(8) ve (9) numaralı denklemlerde (α) ve (δ) , denklemlere ilişkin katsayıları; (Δ) , bu denklemlerdeki birinci fark işlemcisini, (T) , doğrusal zaman trendini; (ε_t) , durağan hata terimlerini göstermektedir (Asteriou, Hall, 2007: 298-299; Sevüktekin, Nargeleçekenler, 2007: 363-365). Yapılan çalışmalarda bu iki eşitliğin de benzer sonuçlar verdiği, serilerin sabit ve trend içerdiğinin belirlen-

mesi durumunda uygun olan eşitliğin kullanılması gerektiği; değilse, sonuçların daha sağlıklı olabilmesi açısından sabit içeren eşitliğin kullanılarak birim kök testinin yapılması önerilmektedir (Kadılar, 2000: 33).

GDF testinde hata teriminin beyaz gürültüye sahip olduğu varsayılmaktadır. Phillips-Perron (P-P) testinde ise, hata terimlerinin değişen varyanslı olduğu durumu dikkate alan bir durağanlık testi oluşturulmuştur (Asteriou Hall, 2007: 297). P-P testi zaman serilerinin hareketli ortalama durumunu dikkate alan ve parametrik olmayan bir testtir (Tarı, 2011: 399). Testin teorik açıklaması için (10) ve (11) numaralı regresyon modellerinden yararlanılabilir:

$$Y_t = a_0^* + a_1^* Y_{t-1} + \mu_t \quad (10)$$

$$Y_t = \tilde{a}_0 + \tilde{a}_1 Y_{t-1} + \tilde{a}_2 (t - T/2) + \mu_t \quad (11)$$

Yukarıdaki denklemlerde yer alan (μ_t) , hata terimini; (a_0^*, a_1^*) , EKK yöntemine göre hesaplanmış trendsiz modelin regresyon katsayılarını; $(\tilde{a}_0, \tilde{a}_1, \tilde{a}_2)$, trendli modelin regresyon katsayılarını; (T) , gözlem sayısını göstermektedir (Enders, 1995: 239-243; Kadılar, 2000: 21-23; Asteriou, 2007: 298-299).

Değişkenlerde yapısal kırılmaların söz konusu olduğu durumlarda GDF ve P-P gibi birim kök testleri doğru sonuçlar vermeyebilir. Bu nedenle uygulama kısmında serilerdeki yapısal kırılmaları da dikkate alabilen Lee-Strazicich birim kök testi kullanılmıştır. Bu test Lee ve Strazicich (2001, 2003) çalışmalarına dayanmaktadır. Testte Schimidt ve Phillips (1992) tarafından önerilen LM birim kök testleriyle ve Perron (1989)'da yer alan Model A ve C'ye göre sabit ve sabit ile trendde kırılmalar dikkate alınmaktadır. Testte veri üretme süreci (12) numaralı denklemle gösterilebilir (Lee, Strazicich, 2003: 1082).

$$Y_t = \delta' Z_t + \varepsilon_t \quad \varepsilon_t = \beta \varepsilon_{t-1} + u_t \quad (12)$$

(12) numaralı denklemde yer alan (Y_t) , bağımlı değişken vektörünü; (Z_t) ise, dışsal değişken vektörünü ifade etmektedir. Model A için $Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}]'$ vektörü ve Model C için $Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}]'$ vektörü kullanılmaktadır. Bu vektörlerde yer alan (D_{1t}) ve (D_{2t}) sabit değerdeki kırılmaları bulmak için kullanılan kukla değişkenleri; (DT_{1t}) ve (DT_{2t}) trenddeki kırılmaları elde etmek için kullanılan kukla değişkenleri göstermektedir. Model A için sıfır ve alternatif hipotezleri sırasıyla (13) ve (14) numaralı denklemlerde gösterildiği gibidir:

$$H_0 : Y_t = \mu_0 + d_1 B_{1t} + d_2 B_{2t} + Y_{t-1} + v_{1t} \quad (13)$$

$$H_A : Y_t = \mu_1 + \gamma t + d_1 D_{1t} + d_2 D_{2t} + v_{2t} \quad (14)$$

Model C'ye ilişkin sıfır ve alternatif hipotezler ise, (15) ve (16) numaralı denklemlerde gösterilmiştir:

$$H_0 : Y_t = \alpha_0 + d_1 B_{1t} + d_2 B_{2t} + Y_{t-1} + d_3 B_{1t} + d_4 D_{2t} + \eta_{1t} \quad (15)$$

$$H_A : Y_t = \alpha_1 + \gamma + d_1 D_{1t} + d_2 D_{2t} + Y_{t-1} + d_3 B_{1t} + d_4 D_{2t} + \eta_{2t} \quad (16)$$

(13) ve (14), (15) ve (16) numaralı denklemlerde bulunan (v_{1t}) , (v_{2t}) , (η_{1t}) ve (η_{2t}) modellere ilişkin durağan hata terimleridir. $j=1,2$ olduğunda $t = T_{B_j} + 1$ için $B_{jt} = 1$ olduğu; diğer durumlarda ise, sıfıra eşit olduğu kabul edilmektedir. Kukla değişkenlere ilişkin katsayı matrisi ise, $d = (d_1, d_2)'$ olarak ifade edilebilir (Lee, Strazicich, 2001: 537; Lee, Strazicich, 2003: 1082).

Denklem (17) ise iki kırılmalı LM birim kök test istatistiğini vermektedir.

$$\Delta Y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi \tilde{\delta}_{t-1} + u_t \quad (17)$$

$$\tilde{\delta}_t = Y_t - \tilde{\Psi} - Z_t \tilde{\delta} \quad t = 2, \dots, T$$

(17) numaralı denkleme göre birim kökün varlığı $\phi = 0$ yokluk hipotezine göre belirlenmekte ve serinin kırılmalarla birlikte durağanlığına LM test istatistiği ile hesaplanan t istatistiğine göre karar verilmektedir (Lee ve Strazicich, 2003).

Uygulamanın ikinci aşamasında ise, aynı seviyede durağan seriler için kullanılan Johansen eş-bütünleşme testleri uygulanarak ele alınan değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkiler araştırılmıştır. Eş-bütünleşme ilişkisi, uzun dönem regresyon ilişkilerinde tahmin edilen denkleme ilişkin hata terimlerinin durağan olması; yani, uzun dönemde hata terimlerinin ortalamasının ve varyansının değişmemesi demektir. Bu durumda değişkenlerin eş-bütünleşik olduğu ve değişkenler arasında nedensellikten bahsedilebileceği sonucu çıkar (Utkulu, 2003). Johansen eş-bütünleşme analizi vektör oto-regresyon (VAR) modeline dayanan bir analizdir. Eş-bütünleşme analizinde kullanılan VAR modeli (Z_t) gibi kendi seviyesinde durağan olmayan bir zaman serisi ele alındığında matris gösterimleri ile (18) numaralı denklemdeki gibi ifade edilebilir (Favero, 2001: 75; Asteriou, 2007: 319):

$$Z_t = \Gamma_1 Z_{t-1} + \Gamma_2 Z_{t-2} + \dots + \Gamma_{n-1} \Delta Z_{t-n-1} + \Gamma_n Z_{t-n} + u_t \quad (18)$$

(18) numaralı denklemden yararlanılarak (19) numaralı denklem elde edilmektedir:

$$\Delta Z_t = \sum_{i=1}^{n-1} \Pi_i \Delta y_{t-i} + \Pi \Delta Z_{t-n} + u_t \quad (19)$$

$$\Pi_i = - \left(I - \sum_{j=1}^i A_j \right)$$

$$\Pi = - \left(I - \sum_{i=1}^n A_i \right)$$

(19) numaralı denklemde yer alan (Z_i) ifadesi, n adet içsel değişkenden oluşan değişkenler vektörünü; (Π) , parametre matrisini göstermektedir. Johansen eş-bütünleşme yönteminde uzun dönemli ilişkiler (19) numaralı denklem itibariyle tespit edilmektedir. (19) numaralı denklemin amacı parametre matrisinin (Π) sırasını (rankını) tespit etmektir. Parametre matrisinin (Π) boyutunu değişken sayısı belirlemektedir (Asteriou, 2007).

Eş-bütünleşme testi aşağıda belirtilen aşamalarla uygulanacaktır (Favero, 2001: 76; Asteriou, 2007: 325-329; Lütkepohl, 2005: 157-173).

- 1- Uygun Gecikme Uzunluğunun Tespiti: Uygun gecikme seviyesinin belirlenmesinde gecikme aralığı, verilerin aylık frekansta olması nedeniyle 12 olarak alınmıştır.
- 2- Ardışık Bağıntının Tespiti: Belirlenen uygun gecikme uzunluklarında VAR modellerine ilişkin hata terimlerinin ardışık bağıntılı olup olmadığı Lagrange çarpanı (L-M) oto-korelasyon testi ile araştırılacaktır.
- 3- Sabit Varyansın Tespiti: VAR modelinin hata terimlerine ilişkin sabit varyansın tespiti White testine göre yapılacaktır. Belirlenen gecikme uzunluğunda ardışık bağıntı veya değişen varyans sorunu olması halinde literatürü takiben gecikme uzunluğu artırılacak ve söz konusu testler tekrar edilecektir.
- 4- Eş-bütünleşmenin ve Uzun Dönem Katsayılarının Tespiti: Eş-bütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar vermek için iz ve en-büyük öz-değer istatistikleri dikkate alınacaktır. Eş-bütünleşme analizlerinde doğrusal-sabitli-trendsiz ve doğrusal-sabitli-trendli model tipleri dikkate alınacaktır.

D. UYGULAMA SONUÇLARI, BULGULAR VE YORUMLARI

Birim kök analizinden önce logaritmik dönüşümü yapılmış ve mevsimsellikten arındırılmış verilerin tanısal istatistikleri Tablo 3'te sunulmuştur. Tanısal testlerde göze çarpan önemli bir bulgu, bankacılık sisteminin faiz oranlarının standart sapmasının katılım bankalarından daha düşük olmasıdır. Başka bir deyişle, kâr payı oranları faiz oranlarına göre daha fazla değişkenlik göstermektedir. Bu durumun nedeni, faiz oranlarını etkileyen faktörlerin kâr payını etkileyen faktörlere göre daha az değişkenlik göstermesi ile açıklanabilir. Diğer yandan, Jarque-Bera testleri itibariyle serilerin normal dağılmadıkları görülmektedir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

DEĞİŞKENLER	1	2	3	4	5	6	7	8
Ortalama	2.59	0.5	9.87	2.61	0.02	0.52	12.93	2.1
Medyan	2.79	0.54	9.96	2.8	0.02	0.56	12.99	2.13
Maksimum	3.04	1.14	10.85	3.18	0.18	1.1	13.51	2.5
Minimum	2.07	-0.07	8.68	2.09	-0.19	-0.22	12.13	1.36
Std. Sap.	0.31	0.31	0.63	0.35	0.1	0.36	0.4	0.24
Çarpıklık	-0.26	-0.26	-0.24	-0.26	-0.2	-0.26	-0.3	-0.88
Basıklık	1.32	1.93	1.83	1.47	1.97	1.97	1.94	3.59
Jarque-Bera	12.67	5.83	6.63	10.86	5.08	5.54	6.09	14.13
ve Olasılık (P) Değerleri	(0.00)	(0.05)	(0.04)	(0.00)	(0.08)	(0.06)	(0.05)	(0.00)

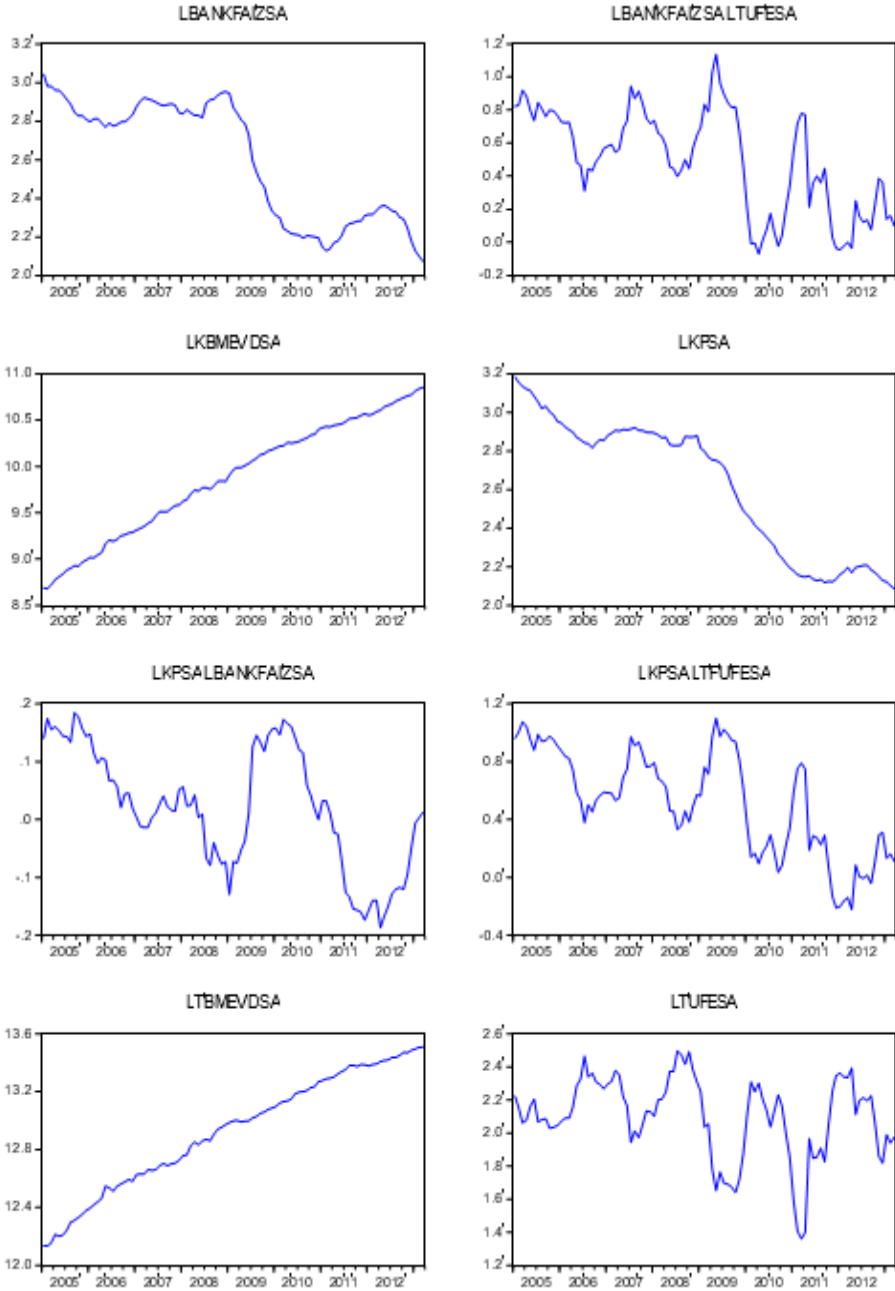
Not: Değişkenler satırındaki rakamların açılımı şu şekildedir: 1: LBANKFAIZSA, 2: LBANKFAIZSALTUFESA, 3: LKBMEVDSA, 4: LKPSA, 5: LKPSALBANKFAIZSA, 6: LKPSALTUFESA, 7: LTBMEVDSA, 8: LTUFESA. Parantez içindeki rakamlar olasılık değerlerini göstermektedir.

Serilerin grafikleri ise aşağıda sunulmuştur. Grafiklerde verilerin mevsimsellikten arındırılmış ve doğal logaritması alınmış dönüşümleri yer almaktadır. Grafiklerde değişkenlerin birçoğunun bariz trendler içerdiği söylenebilir. Bu değişkenlerden LBANKFAIZSA 2005 yılından 2008 yılına kadar yatay bir seyir izlerken, 2008 Küresel Krizi'ndeki genişletici para politikaları ile birlikte önemli bir düşüş göstermiştir. 2011 yılına girerken belirtilen değişkenin düşme eğilimi azalmış ve bir miktar artış yaşanmıştır. Bu durum politik olarak ekonomiyi yavaşlatma çabalarının da göstergesidir. Aynı döneme ait katılım bankalarının ortalama kâr payı oranlarına ilişkin LKPSA verisi, LBANKFAIZSA verisi ile bir paralellik göstermiştir. 2006 yılından 2008 yılına kadar yatay bir seyir izleyen LKPSA'nın, LBANKFAIZSA ile birlikte hareket ettiği ve bu nedenle aynı politik ve makroekonomik faktörlerden etkilendiği iddia edilebilir.

LBANKFAIZSALTUFESA ile LKPSALTUFESA değişkenlerinin grafiklerinde de bariz trendler söz konusudur. LBANKFAIZSA ve LKPSA grafikleri arasındaki paralellik bu iki grafik için de geçerlidir. Bu değişkenlerde LBANKFAIZSA ve LKPSA değişkenlerine göre daha fazla iniş çıkışlar görülmektedir. Söz konusu durumun sebebi LTUFESA değişkenine bağlı olabilir. LTUFESA değişkeninde görülen trend ve inişli çıkışlı seyir LBANKFAIZSALTUFESA değişkeninde de iniş ve çıkışların görülmesine yol açmaktadır.

LKBMEVDSA ve LTBMEVDSA değişkenlerinde de trend bileşeni görülmektedir. Bu verilere ilişkin grafiklerde de 2005 yılından 2013 yılına kadar düzenli bir artış görülmektedir. Belirtilen durum 2008 yılında tüm dünyada yaşanan bankacılık ve finans krizinden Türk finans sisteminin çok fazla etkilenmediğine delil olabilir. Faiz ile kâr payı ve ticarî bankaların mevduatı ile katılım bankalarının mevduatı arasında paralellik olduğu grafiklerde görülse de, kesin ka-
naat için ekonometrik analizlere ihtiyaç vardır.

Şekil 1: Ham Verilere Ait Grafikler

Uygulamaya birim kök testi yapılarak devam edilmiş ve yapılan GDF ve P-P testlerinin sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4: Ele Alınan Değişkenlere İlişkin GDF ve P-P Test Sonuçları

Değişkenin Simgesi	GDF Test İstatistikleri		P-P Test İstatistikleri	
	Sabit terimli	Sabit ve trend mevcut	Sabit terimli	Sabit ve trend mevcut
ORTALAMA KÂR PAYI ORANLARI				
<i>LKPSA</i>	-0.48 (2)	-1.97(2)	-0.66 (6)	1.46 (6)
Δ (<i>LKPSA</i>)	-3.29 (3)**	-3.27 (3)**	-6.66 (5)*	-6.63 (5)*
ORTALAMA MEVDUAT FAİZ ORANLARI				
<i>LBANKFAİZSA</i>	-0.30 (1)	-1.74 (1)	-0.67 (6)	-1.70 (6)
Δ (<i>LBANKFAİZSA</i>)	-5.30 (0)*	-5.31 (0)*	-5.28 (3)*	-5.28 (3)*
TUFE ORANLARI				
<i>LTUFESA</i>	-2.9(1)**	-3.09-.92(1)	-2.96 (11)**	-3.09 (0)
Δ (<i>LTUFESA</i>)	-6.70 (11)*	-6.65 (11)*	-8.47 (3)*	-8.43 (3)*
KATILIM BANKALARI MEVDUATI				
<i>LKBMEVDSA</i>	-1.94 (0)	-1.74 (0)	-3.47(16)**	-1.44 (11)
Δ (<i>LKBMEVDSA</i>)	-8.55 (1)*	-9.12 (1)*	-9.86 (6)*	-11.72 (12)*
TİCARİ BANKALARIN MEVDUATI				
<i>LTBMEVDSA</i>	-2.43 (0)	-1.99 (0)	-2.61(1)**	-1.90 (1)
Δ (<i>LTBMEVDSA</i>)	11.14 (0)*	-11.19 (0)*	-11.22 (3)*	-11.34 (2)*
LKPSA-LTUFESA				
<i>LKPSA-LTUFESA</i>	-1.71 (0)	-2.50 (0)	-1.98 (4)	-2.98 (4)
Δ (<i>LKPSALTUFESA</i>)	-6.54 (11)*	-6.49 (11)*	-8.62 (3)*	-8.58 (3)*
LBANKFAİZSA-LTUFESA				
<i>LBANKFAİZSALTUFESA</i>	-1.84 (0)	-3.04(1)	-2.17(3)	-2.99(3)
Δ (<i>LBANKFAİZSALTUFESA</i>)	-7.12 (11)*	-7.09 (11)*	-8.43 (2)*	-8.39 (2)*
LKPSA-LBANKFAİZSA				
<i>LKPSALBANKFAİZSA</i>	-1.54 (0)	-1.38 (0)	-1.80 (4)	-1.83 (4)
Δ (<i>LKPSALBANKFAİZSA</i>)	-8.29 (0)*	-8.32 (0)*	-8.36 (3)*	-8.38 (3)*

Not: GDF ve P-P testinde (*) işareti %1, (**) işareti de %5 anlamlılık düzeyinde ele alınan değişkenin durağan olduğunu göstermektedir. Tabloda yer alan (Δ) işareti ise, ilgili değişkenin birinci fark operatörünü göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, LTUFESA ve LTBMEVDSA değişkenleri haricindeki tüm seriler kendi seviyesinde ve tüm anlamlılık düzeylerinde durağan değildirler. Her bir serinin, birinci farkı alınarak yapılan testlere göre, bu serilerin hepsi tüm anlamlılık düzeylerinde durağandır. GDF ve P-P testlerine ilave olarak Türk ekonomisinin ele alınan yıllar itibariyle krizler ve yapısal dönüşümler geçirmesi nedeniyle serilerin tamamına yapısal kırılmaların dikkate alındığı Lee-Strazicich birim kök testi uygulanmıştır. Tablo 5’de bu testin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: Lee-Strazicich Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	λ Değeri	Model	Gecikme	Kırılma Tarihleri	Hes. t İstatistiği	Kritik t Değeri
LKPSA	$\lambda_1 : 0.4$	A	8	2006:12 2009:09	-3.43	-4.54
	$\lambda_2 : 0.6$	C	8	2008:05 2010:08	-5.54	-6.45
LBANKFAİZSA	$\lambda_1 : 0.4$	A	5	2006:12 2010:12	-4.05	-4.54
	$\lambda_2 : 0.6$	C	5	2007:12 2010:02	-5.42	-6.45
LTUFESA	$\lambda_1 : 0.4$	A	8	2006:04 2011:09	-6.16*	-4.54
	$\lambda_2 : 0.8$	C	8	2008:10 2011:12	-6.87*	-6.42
LKBMEVDSA	$\lambda_1 : 0.4$	A	-	2006:04 2007:09	-1.80	-4.54
	$\lambda_2 : 0.6$	C	1	2008:07 2010:01	-5.88	-6.45
LTBMEVDSA	$\lambda_1 : 0.2$	A	8	2006:04 2006:12	-2.33	-4.54
	$\lambda_2 : 0.8$	C	8	2007:03 2010:12	-4.14	-6.33
LKPSA-LTUFESA	$\lambda_2 : 0.2$	A	8	2011:04 2012:04	-6.29*	-4.54
	$\lambda_1 : 0.6$	C	8	2006:03 2009:11	-6.91*	-6.41
LBANKFAİZSA-LTUFESA	$\lambda_2 : 0.2$	A	8	2007:06 2009:10	-6.45*	-4.54
	$\lambda_1 : 0.6$	C	8	2007:03 2009:11	-6.75*	-6.41
LKPSA-LBANKFAİZSA	$\lambda_2 : 0.6$	A	8	2006:08 2012:03	-3.44	-4.54
	$\lambda_1 : 0.8$	C	8	2009:04 2011:04	-5.99	-6.32

Not: Model A sabitte kırılmayı Model C hem sabitte hem de trendde kırılmayı gösteren modellerdir. Kritik değerler %1 anlamlılık düzeyine göre sunulmuş ve ilgili rakamlar Lee ve Strazicich (2001; 2003)'den elde edilmiştir. Hesaplanan t değerlerinin yanında bulunan (*) işareti yokluk hipotezinin kabul edilerek serinin kırılmalarla birlikte durağan olduğunu göstermektedir.

Tablodaki sonuçlar yapısal kırılmaların dikkate alınması durumunda üç değişkenin (LTUFESA, LKPSA-LTUFESA, LBANKFAİZSA-LTUFESA) Johansen eş-bütünleşme analizi için uygun olmadığını göstermektedir. Bu nedenle (4) ve (5) numaralı denklemlerde yer alan modeller Johansen eş-bütünleşme testleri ile tahmin edilmeyecektir.

Verilerin kendi seviyesinde değil de farkları alındığında durağan olması politika etkinliğinin de bir göstergesidir. Nitekim seviyesinde durağan olmayan serilere gelen bir şokun etkisi uzun dönemli olmaktadır. Verilerin bu şekilde seviyelerinde durağan olmamalarının bir diğer sonucu da, seviye değerlerinde uygulanacak bir regresyonun sahte ilişkiler ortaya koymasıdır. Bu nedenle eş-bütünleşme analizlerinin yapılması daha uygundur.

Johansen metodolojisi için ilk olarak Tablo 6’da ele alınan modellerin VAR yöntemine göre uygun gecikme uzunlukları sunulmuştur. Bu gecikme uzunluklarının bir sonraki aşamada kullanılmasında değişen varyans ve ardışık bağıntı testleri de dikkate alınmıştır.

Tablo 6: %5 Anlam Seviyesinde Eş-Bütünleşme Tespit Edilen Modeller ve Modellerin VAR Yöntemine Göre Uygun Gecikme Uzunlukları

Model	LR	FPE	AIC	SC	HQ
$LBANKFAIZS A = f(LKPSA)$	5	5	5	2	5
$LKPSA = f(LBANKFAIZS A)$	5	5	5	2	5
$LKBMEVDSA = f(LKPSA)$	8	9	9	3	3
$LKBMEVDSA = f(LBANKFAIZS A)$	8	8	8	3	3
$LKBMEVDSA = f(LKPSA - LBANKFAIZS A)$	8	3	3	1	1

Not: Uygun gecikme uzunluğu hakkında daha ayrıntılı bulgular için bakınız: Gül (2013)

Tablo 7’de ise, iz ve en-büyük öz-değer istatistiklerine göre bir eş-bütünleşme vektörü tespit edilen $LBANKFAIZS A = f(LKPSA)$ modeline ilişkin uzun dönem katsayıları sunulmaktadır. Tablodan HDM katsayısının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum, herhangi bir şok sonrasında bankacılık sistemindeki faiz oranlarındaki değişimlerin katılım bankalarının kâr payı oranları tarafından düzeltildiğini ve bunun da yaklaşık 5 ay (1/0.18) sürdüğünü göstermektedir.

Tablo 7: $LBANKFAIZS A = f(LKPSA)$ Modeline İlişkin Tahmin Edilen Uzun Dönem İlişkileri ve HDM Katsayısı

	<i>LKPSA</i>	<i>TREND</i>
	-1.009733	-0.002027
<i>LFAİZSA</i>	(0.09924)	(0.00124)

HDM (uyarlama) Katsayısı: -0.182353 (0.05341) [-3.41435]

Kullanılan Gecikme Uzunluğu: 5

Not: Parantez içerisindeki rakamlar standart hataları, köşeli parantez içindeki rakam t istatistiğini göstermektedir.

Denklem (20) ilgili modelin uzun dönem katsayılarını vermektedir.

$$LBANKFAIZS A = -0.14 + 1.009(LKPSA) + 0,002(T) \quad (20)$$

(20) numaralı denklemin katsayılarına göre katılım bankalarının verdiği kâr payındaki %1 oranındaki bir değişim bankacılık sistemindeki faiz oranlarını pozitif yönde ve %1.009 oranında etkilemektedir.

Tablo 8’de ise, %5 anlamlılık düzeyinde iz ve en-büyük öz-değer istatistiklerine göre bir eş-bütünleşme vektörü tespit edilen $LKPSA = f(LBANKFAIZS A)$ modeline ilişkin uzun dönem katsayıları su-

nulmaktadır. HDM katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. HDM katsayısının değeri itibariyle faiz oranında bir değişme olduğu takdirde kâr payının izlediği trende yeniden gelmesi yaklaşık 12 ay (1/0.08) sürmektedir.

Tablo 8: $LKPSA = f(LBANKFAIZSA)$ Modeline İlişkin Tahmin Edilen Uzun Dönem İlişkileri ve HDM Katsayısı

	<i>LFAIZSA</i>	<i>TREND</i>
	-0.990361	0.002007
<i>LKPSA</i>	(0.07735)	(0.00084)

HDM (uyarlama) Katsayısı: -0.08 (0.03359) [-2.58701]

Kullanılan Gecikme Uzunluğu: 5

Not: Parantez içerisindeki rakamlar standart hataları, köşeli parantez içindeki rakam t istatistiğini göstermektedir.

Denklem (21) ilgili modelin uzun dönem katsayılarını vermektedir.

$$LKPSA = 0.14 + 0.99(LBANKFAIZSA) + 0.002(T) \quad (21)$$

(21) numaralı denklemden elde edilen katsayılar göre faiz oranında %1 oranındaki bir değişme katılım bankalarının kâr payı oranlarını pozitif yönde ve %0.99 oranında etkilemektedir. Bu durum yukarıdaki LBANKFAIZSA ve LKPSA grafiklerinde de görülmektedir. LBANKFAIZSA grafiğinde daha yüksek bir bantta inişler çıkışlar varken LKPSA grafiğinde ise daha dar bir bantta iniş ve çıkışlar söz konusudur.

Tablo 9’da, $LKBMEVDSA = f(LKPSA)$ modeli itibariyle iz istatistiğine göre %5, öz-değer istatistiği %10 anlamlılık düzeyinde bir eş-bütünleşme vektörü tespit edilen modele ilişkin uzun dönem katsayıları sunulmaktadır. HDM katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Ayrıca elde edilen katsayı itibariyle katılım bankalarının mevduatlarında oluşan herhangi bir trendden sapmayı kâr paylarının yaklaşık 11 ayda (1/0.091) giderebildiğini göstermektedir.

Tablo 9: $LKBMEVDSA = f(LKPSA)$ Modeline İlişkin Tahmin Edilen Uzun Dönem İlişkileri ve HDM Katsayısı

	<i>LKPSA</i>	<i>TREND</i>
	-0.562103	-0.024493
<i>LKBMEVDSA</i>	(0.20579)	(0.00251)

HDM (uyarlama) Katsayısı: -0.091051 (0.02180) [-4.17691]

Kullanılan Gecikme Uzunluğu: 8

Not: Parantez içerisindeki rakamlar standart hataları, köşeli parantez içindeki rakam t istatistiğini göstermektedir.

Denklem (22) ilgili modelin uzun dönem katsayılarını vermektedir.

$$LKBMEVDSA = 7.19 + 0.56(LKPSA) + 0.002(T) \quad (22)$$

Denklemin katsayılarına göre kâr payındaki %1 oranındaki bir değişme katılım bankalarının mevduat miktarını pozitif yönde ve %0.56 oranında etkilemektedir. Elde edilen katsayı itibarıyla mevduatların kâr payı oranına duyarlılığının düşük olduğu iddia edilebilir.

Tablo 10'da, %5 anlamlılık düzeyinde hem iz istatistiğine hem de en-büyük öz-değer istatistiğine göre bir eş-bütünleşik vektör tespit edilen $LKBMEVDSA = f(LBANKFAIZSA)$ modeline ilişkin uzun dönem katsayıları sunulmaktadır. HDM katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Ancak katsayı değerinin oldukça küçük olması, katılım bankalarının mevduatlarındaki trendden sapmaları gidermede banka faiz oranlarının çok fazla etkisinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 10: $LKBMEVDSA = f(LBANKFAIZSA)$ Modeline İlişkin Tahmin Edilen Uzun Dönem İlişkileri ve HDM Katsayısı

	<i>LBANKFAIZSA</i>	TREND
	-0.511919	-0.018701
<i>LKBMEVDSA</i>	(0.24872)	(0.00299)

HDM (uyarlama) Katsayısı: -0.058225 (0.01330) [-4.37919]

Kullanılan Gecikme Uzunluğu: 8

Not: Parantez içerisindeki rakamlar standart hataları, köşeli parantez içindeki rakam t istatistiğini göstermektedir.

Denklemin (23) ilgili modelin uzun dönem katsayılarını vermektedir.

$$LKBMEVDSA = 7.63 + 0.51(LBANKFAIZSA) + 0.01(T) \quad (23)$$

Yukarıdaki denklemin katsayılarına göre faiz oranında %1 oranındaki bir değişme katılım bankalarının mevduatını pozitif yönde ve %0.51 oranında etkilemektedir. Elde edilen katsayının pozitif olması bankacılık sisteminde geçerli faiz oranlarının katılım bankalarının mevduatını da pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Bu durum ilk bakışta bir çelişki olarak değerlendirilebilir. Ancak katsayının pozitif olması, katılım bankalarının bankacılık sistemindeki faiz oranlarından etkilendiğini imâ etmektedir. Bu sonuç katılım bankalarının tüm bankacılık sisteminin bir parçası gibi işlediği intibasını uyandırmaktadır.

Tablo 11'de ise, %5 anlamlılık düzeyinde sadece iz istatistiğine göre bir eş-bütünleşik vektör tespit edilen $LKBMEVDSA = f(LKPISA-LBANKFAIZSA)$ modeline ilişkin uzun dönem katsayıları sunulmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre modele ilişkin HDM katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Ancak katsayının oldukça düşük bir değerinin olması, bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni trende çekme gücünün de zayıf olduğunu göstermektedir.

Tablo 11: $LKBMEVDSA = f(LKPSA - LBANKFAIZSA)$ Modele İlişkin Tahmin Edilen Uzun Dönem İlişkileri ve HDM Katsayısı

	$LKPSA - LBANKFAIZSA$	TREND
$LKBMEVDSA$	-0.791137 (0.95481)	-0.008633 (0.00434)

HDM (uyarlama) Katsayısı: -0.025096(0.00765) [-3.28035]

Kullanılan Gecikme Uzunluğu: 8

Not: Parantez içerisindeki rakamlar standart hataları, köşeli parantez içindeki rakam t istatistiğini göstermektedir.

Denklem (24) ilgili modelin uzun dönem katsayılarını vermektedir.

$$LKBMEVDSA = 9.48 + 0.79(LKPSA - LBANKFAIZSA) + 0.008(T) \quad (24)$$

Elde edilen katsayılara göre kâr payı – faiz arasındaki farkta %1 oranındaki bir değişme bankacılık sistemindeki faiz oranlarını pozitif yönde ve %0.79 oranında etkilemektedir.

Tüm bu sonuçlara göre, faiz ve kâr payı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca hem kâr payının hem de faiz oranının katılım bankalarının mevduatını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni katılım bankaları ile klasik bankaların aynı sektörde faaliyet göstermesinden kaynaklanan rekabet olabilir. Bulgulardan ulaşılabilecek başka bir sonuç da, katılım bankalarının mevduatlarının kâr payı oranı ile faiz oranı arasındaki farka ilişkin esneklik katsayısının faiz oranı ve kâr payı arasındaki katsayıya göre yüksek olmasıdır. Yani faiz oranlarının kâr payından yüksek olduğu dönemlerde katılım bankalarından klasik bankalara mevduat kaçışı olduğu söylenebilir. Ancak kâr payı oranlarının faiz oranlarından yüksek olduğu dönemlerde katılım bankalarının mevduatında gerçekleşen artışların nedeni hakkında çıkarsamada bulunmak doğru değildir.

Elde edilen bulgular uygulamalı literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Farklı ülkelerin bankacılık sektörleri için yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile katılım bankaları için yapılan bu analiz sonuçlarının benzerlik göstermesi, Türk katılım bankalarının diğer ülkelerdeki faizsiz bankalar ile benzer özelliklere sahip olduğunu ve katılım bankalarının Türk bankacılık sektörü ile bütünleştiğini göstermektedir. Bunun yanında, elde edilen sonuçlar katılım bankalarının da faiz oranı riskine maruz kaldıklarını ve klasik bankalarla ortak risklerle karşı karşıya olduklarını göstermektedir.

SONUÇ

Küresel finans piyasalarındaki ve Türk bankacılık sistemindeki genel eğilime paralel olarak katılım bankaları da son yıllarda gelişme göstermiş ve finans sektöründeki payları artmıştır. Katılım bankaları kuruldukları ilk yıllardan itibaren sektördeki yerlerini sağlamlaştırarak müşteri portföylerini genişletmişlerdir. Fon toplama ve kullandırma işlemlerinde faiz yerine kâr-zarar ortaklığını esas alan faizsiz bankalar, klasik bankalardan farklılaşmalarına rağmen Türkiye'deki gibi faizli ve faizsiz bankaların birlikte yer aldığı ikili bankacılık sisteminde

klasik bankalarla aynı iktisadî çevre ve benzer müşteri portföyüne sahiptirler. Bu nedenle klasik bankalarla aynı risklere maruz kalmaktadırlar. Klasik bankalarla benzer risklere maruz kalan faizsiz bankalar, risk yönetimi konusunda klasik bankaların başvurduğu bilanço dışı teknikleri İslâmî kısıtlamalar nedeniyle kullanamamaktadırlar. Klasik bankalarla benzer risklere maruz kalan; ancak, aynı risk yönetim tekniklerini kullanamayan faizsiz bankalar, bilanço içi risk yönetim tekniği olan aktif-pasif yönetimi ile risk yönetimini gerçekleştirmektedirler. Belirtilen risk yönetimini gerçekleştirirken katılım bankaları ister istemez piyasadaki faiz oranlarını takip etmek durumunda kalırlar. Bu durum katılım bankalarının portföy yönetimlerini dolaylı olarak faiz oranları ile ilişkili hale getirebilmektedir. Aynı zamanda katılım bankaları ile klasik bankalar arasındaki rekabet, faiz oranları ile kâr payı oranlarını ilişkili hale getirebilir.

Bu çalışmada öncelikle katılım bankacılığının tanımı, amaçları, fon tedarik ve fon kullandırma yöntemleri ele alınmış ve ardından Türkiye'deki katılım bankaları kısaca tanıtılmıştır. Çalışmanın hipotezi ve amacı doğrultusunda katılım bankalarına ve klasik bankalara ilişkin elde edilen veriler ile ekonometrik bir analiz uygulanmıştır. Analizde faiz ve kâr payı oranları arasındaki ilişki; katılım bankalarının mevduatlara vermiş olduğu kâr payı oranlarının katılım bankalarının mevduatlarına etkisi; faiz oranlarının katılım bankalarının mevduatlarına olan etkisi; faiz oranı ile kâr payı oranı arasındaki farkın katılım bankalarının mevduatlarına etkisi modellenerek incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, faiz ve kâr payı arasında pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca kâr payının ve faiz oranının katılım bankalarının mevduatına olan etkileri dikkate alındığında hem kâr payının hem de faiz oranının katılım bankalarının mevduatını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Uygulamada elde edilen önemli bir sonuç da katılım bankalarının mevduatlarının kâr payı oranı ile faiz oranı arasındaki farka ilişkin esneklik katsayısının faiz oranı ve kâr payı arasındaki katsayıya göre yüksek olduğudur. Çalışmanın hipotezi dikkate alındığında eş-bütünleşme testi sonuçları itibariyle Türk ekonomisinde faaliyet gösteren katılım bankalarının klasik bankalara ilişkin piyasa faiz oranlarından etkilendiği iddia edilebilir. Bu durum hem kâr payının faiz oranları ile hem de katılım bankası mevduatlarının faiz oranları ile ilişkilendirildiği modeller itibariyle teyit edilmiştir. Böylece finansal sistem içerisinde katılım bankalarının klasik bankalara ilişkin değişkenlerden etkilendiği ve/veya bu değişkenleri temel alabildikleri iddia edilebilir. Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise, Türk ekonomisinde yaşanma ihtimali daha fazla olan yapısal kırılmalar dikkate alındığında dahi kâr payına ve faiz oranlarına ilişkin değişkenlerin fark durağan olmalarıdır. Bu durum hem kâr payına hem de faiz oranlarına ilişkin politikaların uzun dönem etkinliğini ortaya koymaktadır.

Son olarak LTUFESA, LKPSA-LTUFESA, LBANKFAIZSA-LTUFESA değişkenleri seviyelerinde durağan oldukları için Johansen eş-bütünleşme analizlerine tabi tutulmaları mümkün olmamıştır. Bu değişkenlerin daha sonraki çalışmalarda farklı durağanlık seviyelerinde modellemeye izin veren yöntemlerin kullanılması, özellikle de diğer modellerle birlikte yapısal VAR modelleri ile sınanmaları, önemli bulgu ve sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- ADEBOLA, Solarin Sakiru; Wan Sulaiman Wan YUSOFF and Jauhari DAHALAN; (2011), “The Impact of Macroeconomic Variables on Islamic Banks Financing in Malaysia”, **Research Journal of Finance and Accounting**, 2(4), pp. 22-33.
- AKIN, Cihangir; (1986), **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- ARISS, Rima Turk; (2010), Competitive Conditions in Islamic and Conventional Banking: A Global Perspective, **Review of Islamic Economics**, 19(3), pp. 101-108.
- ARSLAN, Bengül Gulümser and Etem Hakan ERGEÇ; (2010), “The Efficiency of Participation and Conventional Banks in Turkey: Using Data Envelopment Analysis”, **International Research Journal of Finance and Economics**, 57, pp. 156-167.
- ASTERIOU, Dimitrios and Stephen G HALL; (2007), **Applied Econometrics**, New York: Palgrave, Macmillan.
- BACHA, Obiyathulla I.; (2004), Dual Banking Systems and Interest Rate Risk for Islamic Banks, **Munich Personal RePEc Archive**, No: 12763.
- ENDERS, Walter; (1995), **Applied Econometric Time Series**, New York: John Wiley&Sons Inc.
- ERDEM, Ekrem; (2010), **Para Banka ve Finansal Sistem**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- ERGEÇ, Etem Hakan and Bengül Gülümser ARSLAN;(2013), “Impact of Interest Rates on Islamic and Conventional Banks: The Case of Turkey”, **Applied Economics**, 45(17), pp. 2381-2388.
- FAVERO, Carlo A.; (2001), **Applied Macroeconometrics**, Oxford: Oxford University Press.
- GÜL, Mustafa Emin; (2013), “Faizsiz Bankacılıkta Risklere Karşı Aktif ve Pasif Yönetimi: Türkiye Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HARON, Sudin and Norafifah AHMAD; (2000), “The Effects of Conventional Interest Rates and Rate of Profit on Funds Deposited with Islamic Banking System in Malaysia”, **International Journal of Islamic Financial Services**, 1(4), pp. 3-10.
- HARON, Sudin and Bala SHANMUGAM; (1995), “The Effect of Rates of Profit on Islamic Bank’s Deposits: A Note”, **Journal of Islamic Banking and Finance**, 12(2), pp. 18-28.
- HOW, Janice CY; Melina Abdul KARIM and Peter VERHOEVEN; (2005), “Islamic Financing and Bank Risks: The Case of Malaysia”, **Thunderbird International Business Review**, 47(1), pp. 75-94.

- ABDUL KADER, Radiah and Kok Leong YAP; (2009), “The Impact of Interest Rate Changes on Islamic Bank Financing”, **International Review of Business Research Papers**, 5(3), 189-201.
- KADILAR, Cem; (2000), **Uygulamalı Çok Değişkenli Zaman Serileri Analizi**, Ankara: Bizim Büro Yayınevi.
- ZAINOL, Zairy and Salina KASSIM; (2010), “An Analysis of Islamic Banks’ Exposure to Rate of Return Risk”, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 31(1), 59-84.
- KASSIM, Salina H.; M. Shabri Abd. MAJİD and Rosylin Mohd YUSOF; (2009), “Impact of Monetary Policy Shock on the Conventional and Islamic Banks in a Dual Banking System: Evidence From Malaysia”, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 30(1), 41-58.
- KASSIM, Salina H. and M. Shabri Abd. MAJİD; (2010), “Impact of Financial Shocks on Islamic Banks”, **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, 3(4), 291-305.
- KHAN, Tariqullah and Habib AHMED; (2007), “Risk Management in Islamic Banking” in M. Kabir HASSAN and Mervyn K. LEWIS (Ed.) **Handbook of Islamic Banking**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, pp. 144-157.
- LEE, Junsoo and Mark C. STRAZICICH; (2001), “Break Point Estimation and Spurious Rejections with Endogenous Unit Root Tests”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 63(5), 535–558.
- LEE, Junsoo and Mark C. STRAZICICH; (2003), “Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks”, **Review of Economics and Statistics**, 85(4), 1082–1089.
- LÜTKEPOHL, Helmut; (2005), **New Introduction to Multiple Time Series Analysis**, Berlin: Springer.
- PERRON, Pierre; (1989), “The Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit Root Hypothesis”, **Econometrica**, 57, pp.136-1401.
- ROSLY, Saiful Azhar; (1999), “Al-Bay’ Bithaman Ajil financing: Impacts on Islamic Banking Performance”, **Thunderbird International Business Review**, 41(4-5), 461-480.
- SCHAIK, Diederik V.; (2001), “Islamic Banking”, **The Arab Bank Review**, 3(1), 45-52.
- SCHMIDT, Peter and Peter C. B. PHILLIPS; (1992), “LM Tests for a Unit Root in the Presence of Deterministic Trends” **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 54(3), 257–287.
- SEVÜKTEKİN, Mustafa ve Mehmet NARGELEÇEKENLER, (2007). **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: EViews Uygulamalı**, Ankara: Nobel Yayınları.
- TARI, Recep; (2011), **Ekonometri**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

- UTKULU, Utku; (2003), “Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi**, 18(1), ss.45-61.
- YEŞİLYAPRAK, Mehmet; (2012), **Katılım Bankalarında Kredi Derecelendirmesi ve Etkin Subjektif Kriterlerin Anket Yöntemi İle Ölçümü**. İstanbul: Beta Yayınevi.
- YILMAZ, Erdal; (2014), “Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 61, ss.81-100.
- YUSOFF, Remali and Rodney WILSON; (2005), “An Econometric Analysis of Conventional and Islamic Bank Deposits in Malaysia”, **Review of Islamic Economics**, 9(1), pp.31-52.